

U.T. XIII. 1990-1991. Págs. 257-274.

LA AUTO-REFERÈNCIA EN CATALÀ I EN ESPANYOL: EL CONTRAST ENTRE ELS PRONOMS DEFINITS I L'IMPERSONAL

Ma. Teresa Turell i Julià

A part de les funcions purament descriptives i referencials, l'activitat lingüística comporta una sèrie de funcions socials i pragmàtiques, a partir de les quals el llenguatge¹ -aquesta capacitat humana que distingeix els humans d'altres éssers vius- es contempla no només com un mitja per referir-se i descriure el món, sinó també com una forma de contribuir a la seva existència i persistència, o també com un instrument per canviar aspectes d'aquest. En aquest sentit, es considera que els parlants són personatges socials que es parlen per comunicar-se les accions que porten a terme, i també per mantenir l'estatus i negociar la dimensió del món al qual es refereixen. També sembla interessant la perspectiva del sociòleg anglès B. Bernstein², per a qui els diferents grups socials estableixen una sèrie de relacions, que es concreten en una especialització i distribució de diferents significats sobre el món que els envolta. En aquest context, aquests significats creen formes diferents de coneixement i, al mateix temps, impliquen formes diverses de comportament.

¹Vegeu M.A.K. Halliday, *Explorations in the functions of language*, (London: Arnold, 1973), i D. Hymes, *Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1974).

²B. Bernstein, *Class, Codes and Control, Vol.3: Towards a theory of educational transmissions*, (London: Routledge & Kegan Paul, 1975).

Així doncs, el sistema de relacions socials es converteix en una mena de "camp d'acció", regulat per determinats principis, on alguns "agents" s'especialitzen en determinades pràctiques sobre les quals exerceixen el seu poder i el seu control. La distribució específica d'aquest poder i una modalitat de control determinada els ajuda a situar-se i resituar-se en la societat, i aquest fet es reflecteix també en el seu discurs i comportament lingüístic.

Aquest article tracta de l'auto-referència pronominal, analitzada en el discurs lingüístic dels treballadors d'una empresa del petit metall de Barcelona, on es va donar una experiència de control de treballadors. Es pretén demostrar que, fins i tot, en aquest tipus de situació, les relacions de classe determinen la distribució de poder i la modalitat de control social que existeix entre els diferents grups de treballadors, i que aquest fet queda reflectit en el tipus de parla que aquests treballadors utilitzen. S'ha considerat l'auto-referència pronominal com a base de l'estudi i, al mateix temps s'ha tingut en compte que els substantius i els pronoms no constitueixen només uns mitjans per identificar els referents, sinó també formes de definir actituds i expectatives, i de valorar els punts de mira de cadascú. La hipòtesi de partida implica que, en una situació de control de treballadors, la tensió social que s'origina quan un parlant es refereix al grup solidari i quan es refereix a un/una mateix/a, és *significativa*. En aquest sentit es considera que aquesta auto-referència pot ser un dels molts mitjans lingüístics a través dels quals els parlants no només mantenen la "continuitat discursiva"³, sinó que exerceixen i tracten d'implementar una modalitat de control específica.

Les dades

Les dades analitzades en aquest estudi s'han obtingut de les converses entre vint-i-cinc treballadors distribuïts en tres

³Vegeu T. Givón, "Topic continuity in discourse: an introduction", *Topic continuity in discourse: a quantitative cross-linguistic study*, (Amsterdam: Benjamins, 1983).

grups (deu líders, deu treballadors en cadena, i cinc tècnics: un economista, un advocat, un director de cinema, un càmera, i la investigadora), que van interaccionaren un total de 22 reunions. La mostra inclou homes i dones d'edats, nivell educatiu i origen geogràfic diferents, tal com s'especifica en la Taula 1:

Taula 1. Distribució de la mostra de treballadors

	SEXE		EDAT			EDUCACIÓ			ORIGEN		TOTAL
	H	D	J	M	V	P	S	U	I	N	
LÍDERS	5	5	5	2	3	7	1	2	6	4	10
T. CADENA	4	6	7	2	1	8	2	-	10	-	10
TÈCNICS	4	1	1	2	2	-	-	5	1	4	5

H = Home	J = Jove				P = Primària				I = Immigrat		
D = Dona	M = Mitjana edat				S = Secundària				N = Nadiu		
	V = Vell				U = Universitària						

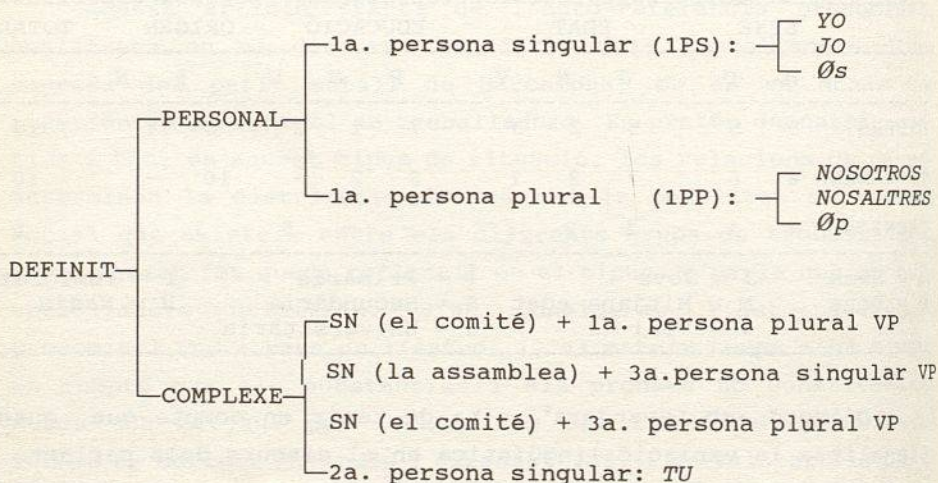
D'acord amb Lavandera⁴, s'ha de tenir en compte que, quan s'analitza la variació lingüística en el discurs dels parlants, el canvi d'una forma lingüística a una altra és tan significatiu com el fet que es vagin alternant aquestes dues formes. Per tant, sembla evident que les unitats discursives no poden ser estudiades aïlladament, sinó que han de ser considerades dins un context determinat. En aquest sentit, en defineix la variable que es pretén estudiar, és a dir, l'"auto-referència", com una variable que inclou variants lingüístiques que no "signifiquen el mateix", però que tenen una funció discursiva comú. Pretenc demostrar que en un tipus d'anàlisi com aquesta és possible de plantejar-se un enfocament quantitatiu en referència a formes que alternen i que tenen un significat diferent, si el que s'estudia

⁴Vegeu B.Lavandera, "Where does the sociolinguistic variable stop?" (*Language in Society* 7, 1978, pags.171-182), W. Labov, "Where does the linguistic variable stop? A response to B. Lavandera". (*Working Papers in Sociolinguistics*, 44. Austin: Southwest Educational Development Laboratory, 1978), i S. Romaine, "On the problem of syntactic variation: a reply to B.Lavandera and W.Labov". (*Working Papers in Sociolinguistics*, 82. Austin: Southwest Educational Development Laboratory, 1981).

és la parla dels individus i el discurs és considerat també des del punt de vista qualitatiu.

El diagrama 1 mostra totes les variants de la variable "auto-referència" que s'han tingut en compte en aquesta i en altres anàlisi de les dades:

Diagrama 1. Variants de la variable "auto-referència"

IMPERSONAL: SE

S'ha pogut constatar que, en el context analitzat, els parlants empren diverses formes per referir-se a un/una mateix/a: a) els pronoms personals definits, de primera persona singular (1PS: *yo*, *jo* i *Øs*), i de primera persona plural (1PP: *nosotros*, *nosaltres* i *Øp*), b) els indefinits *uno*, *otro*, frases nominals amb diferents realitzacions frase verbal: "el comité, pensamos", "la asamblea piensa", "ete piensan", i finalment, c) l'impersonal *se* (I). En un altre article⁵ vaig donar compte de l'alternança entre el pronom de primera persona singular (*yo*, *jo* and *Øs*), i el de primera persona plural (*nosotros*, *nosaltres* i

⁵Ma. T. Turell, "Self-reference in Spanish and Catalan Discourse", (*On Spanish, Portuguese and Catalan Linguistics*, (Washington, D.C.: Georgetown University Press, 1988, pàgs. 199-210).

Øp. Els resultats que presento aquí fan referència a l'alternança entre l'impersonal se i totes les altres formes identificades de forma global en el Diagrama 1 com *definides*. S'exclouen, p.e., aquells usos en els quals la tria del parlant no va ser ni socialment, ni pragmàticament determinada. Així doncs, el nombre total d'unitats analitzades es de 3631, tal com queda indicat a la Taula 2:

Taula 2 Distribució de formes Definides i Impersonals

	LÍDERS		T. CADENA		TÉCNICS	
	n	%	n	%	n	%
Definides	2036	77	482	84	344	81
Impersonals	597	23	92	16	80	19
TOTAL	2633		574		424	

Total N = 3631

Tot i que les xifres de la Taula 2 no reflecteixen una distribució gaire diferent d'un grup a un altre, l'anàlisi qualitativa demostrarà que hi ha una variació més accentuada en l'alternança de formes definides i impersonals entre els líders que entre els treballadors en cadena i els tècnics, i que cada grup empra aquestes formes amb funcions diferents per aconseguir objectius diversos. L'anàlisi quantitativa, d'altra banda, il·lustrarà el tipus de factors lingüístics, contextos pragmàtics i variables socials que afavoreixen l'ús de formes impersonals i definides per als tres grups de parlants.

Resultats i discussió

L'enfocament qualitatiu va consistir en l'anàlisi de la tria i l'alternança de les formes definides i impersonal en català i espanyol en 85 unitats discursives, es a dir, "fragments de parla" ("chunks of talk") incloses en una "intervenció"

("turn"), tal com defineix Edelsky⁶. Les formes definides -sobretot els pronoms personals de subjecte- s'empren en relació a un referent que es considera que forma part d'una situació lingüística determinada, però que no ha estat esmentat en el context precedent immediat. Segons Chafe⁷, els pronoms personals de subjecte no es refereixen a informació "suposada, sino coneguda" ("not given, but old"), i a més a més, poden ser caracteritzats com instruments per "atraure l'atenció" ("attention-getting" devices), d'acord amb Duranti⁸. D'altra banda, el pronom impersonal se és definit per Lavandera⁹ com "una forma d'evitar la referència a un agent definit, usualment el parlant".

Atès que no es possible de presentar tota la evidència trobada per demostrar l'ús dels diferents significats reflectits en el discurs dels parlants de cada grup, vull presentar algunes de les intervencions que evidencien l'alternança de formes que s'ha esmentat més amunt, i destacar les preferències dels parlants, sobretot l'ús de l'impersonal. En aquest punt, sembla que no es agosarat prevenir als lectors del que es vol significar quan es parla de "preferències". Suscric l'opinió de Lavandera quan planteja que «*per grups socials diferents, o situacions socials diferents, certs estils comunicatius (formes de parlar, intuïcions en l'emissió del missatge, etc.) són més apropiats que altres*»¹⁰. Aquesta qüestió no implica que aquests mateixos parlants no haurien pogut, o no podrien, utilitzar qualsevol forma i estil de parla al seu abast.

⁶C. Edelsky, "Who's got the floor", (*Language and Society* 10, 1981, pags. 283-421).

⁷W. Chafe, "Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects and point of view". (C.N. Li (ed), *Subject and Topic*. New York: Academic Press, 1976, pags. 25-36).

⁸A. Duranti, "Referential and Social Meanings of Subject Pronouns in Italian", (*Working paper*, 1983).

⁹B. Lavandera, "The dialectic tension between equivalence and difference". (Comunicació presentada al Congrés de la *Linguistic Society of America*, 1981).

¹⁰B. Lavandera, *Variación y significado*, (Buenos Aires: Ed. Hachette, 1984, pag. 55).

El Passatge nº 1 il·lustra el fet que una líder nadiu nivell educatiu universitari (Magda) utilitza el pronom de primera persona singular (1PS) amb una *exclusivitat ofensiva*, com una forma d'imposar el seu punt de vista i d'identificar-se de forma exclusiva. D'altra banda, una treballadora en cadena immigrada (Socorro) usa aquest mateix pronom per a reflectir *exclusivitat defensiva*, amb el propòsit de controlar les decisions un tant arbitràries dels líders, és a dir, dels membres del comitè d'empresa.

Passatge 1

So: "Lo has decidido tú?"

Ma: "Que no puedo?"

So: "Si, pero lo has decidido tú, no?"

Ma: "Ah, pero que no puedo?"

So: "Ah, nó sé".

Ma: "No puedo decidirlo?"

So: "Yo qué sé! De verdad que
yo no lo sé!"

Ma: "Pero tú crees que no tengo
que hacerlo".

So: "No, no, yo no es que crea que,
pero es que yo te lo digo
tú has preguntado si puedes
o no puedes?"

(WC 7 : 144)

Una altra funció important detectada en el discurs dels líders es l'ús *indefinit-inclusiu* del *yo/yo*, a través del qual el parlant es refereix a un/una mateix/a i a altra gent en la mateixa situació, i que pot ser contemporani o no amb el moment de parla, tal com queda palesat al Passatge nº 2:

Passatge 2

Pepi: (...) "el (Jorda), si esta llevando lo de la película,
pues le cabrea, no? Entonces como ... me entendéis? Supongo
que es un rollo personal. no? Sí veo, sí veo que yo estoy

haciendo algo con mucho ánimo y la gente no colabora, me
desanimo y me cabreo, y no entiendo lo que pasa", (...)
(GM 10 : 169)

Aquí, la parlant -una líder immigrada- està fent una transició des de l'auto-referència personal -exclusiva i a la general- indefinida, pero al mateix temps, esta evitant qualsevol referència al subjecte de l'acció i suplanta la personalitat del Director de la pel·lícula que s'està filmant en aquells moments a l'empresa.

A les reunions del Comité d'empresa, on només s'hi troba la presència dels líders, aquest grup de treballadors empra la forma inclusiva del pronom de primera persona plural (1PP) amb dues connotacions: a) la inclusiva-líders (i-L), i b) la inclusivae-tots (i-T). I-L ocorre amb una funció *manipuladora*, i l'ús i-T es refereix a una situació en la qual un membre del Comité de delegats parla en nom de tots els altres treballadors de l'empresa i, per tant, el/la treballador/a *suplanta* la seva personalitat. Ambdòs usos queden il·lustrats en el Passatge n²³:

Passatge 3

Pedro: (...) "es un comité de planificación, vull dir que no queden clares les seves tasques. sinó que per afrontar aquests problemes. de quina manera, si veiem (i-E), en últim terme, que no els *podem* (i-E) afrontar, pues *tindriem* (i-E) que plantejar a veure que *fem* (i-A), es tracta de no dir que *nosaltres* ja *tenim* (i-E) plantejat exactament".
(WC 7 : 143)

Un ús molt interessant de la forma exclusiva del pronom de primera persona plural (1PP) queda reflectit en el passatge següent on un treballador en cadena (Jorge) es refereix a ell mateix i al seu pare expressant llur desacord amb una de les accions que s'ha de portar a terme per poder tancar la fàbrica; en aquest cas es tracta d'un document que no volen signar:

Passatge 4

Jorge: "A ver, yo firmo. Tanto mi padre como yo firmamos un documento en el que *nosotros nos comprometemos*, a lo que *nosotros* digamos en ese documento (...) *nosotros* hacemos eso de que la Josefina y el Tres quedan de debajo de toda responsabilidad". GM 18 : 336)

No presento exemples relacionats amb el discurs dels tècnics i l'ús funcional que fan de las formes de primera persona singular i plural, porque l'alternança es menys clara. En general, aquest grup de parlants usa la forma singular *yo* per crear distància i evitar responsabilitats. D'altra banda, empren la forma exclusiva de plural, *nosotros* per "recordar la seva audiència que són un grup especial dins l'empresa, i que porta a terme tasques tècniques i professionals.

Si es considera ara l'anàlisi de l'ús del pronom impersonal *se*, es constata a través del Passatge no.5 que un líder immigrant (Pedro), membre del Comité de delegats, usa el pronom impersonal amb una implicació exclusiva, per evitar de referir-se a un agent definit, en aquest cas el Comité de delegats i, per tant, eludir responsabilitats quan s'ha de prendre una decisió:

Passatge 5

Pedro: "Bueno hay una cosa sobre esto: hay una reunión con Reyes; en principio se había dicho el 30 de Mayo; entonces, en principio, se mantiene la fecha, pero se tiene que discutir con Reyes la relación que tiene la fecha de cierre con lo de la subasta; Que va a venir en función, o sea, no se puede decir el día exacto, el día que nos interese más (...) Mañana hay que elaborarlo, que ya están hechos todos los papeles que se tenían que hacer, que tiene hecha toda la lista de la gente, falta hacer el escrito que tiene que hacerlo Reyes, imagino que lo tendrá, y si no mañana lo hará él, y entonces, cuando esté hecho esto, se sabrá la fecha exacta. Y hoy, hay una cosa, antes de seguir, me parece que estamos todos muy nerviosos, o bastante mal, ahora que viene precisamente el momento del cierre, queda una semana, o quedan dos semanas. Que es muy peligroso que

ahora salgamos de aquí, es decir, rompiendo; que la
asamblea lo poco unida que esté, o lo mal unida que esté,
se acabe de romper la unidad que hace falta". (GM 13 : 273)

Passatge 6

Blanca: Pero, que se haga y se haga rápido. Porque aquí, bueno,
ya sabemos cómo va todo, no? Y si no vamos a tomar interés,
vamos a ir allí, y nos vamos a quedar con las máquinas, y
luego vamos a salir perjudicados, tampoco se trata de esto,
no? De que si se crea la comisión, no sé si ahora, desde a
partir del Lunes se estén haciendo gestiones ya, que queda
nada más que un mes. (GM 4 : 52)

Aquests usos de *se* impliquen una connotació de generalització,
en el sentit que el parlant evita la referència específica a
l'agent, perquè en aquest cas la treballadora s'està referint a
qualsevol persona de l'empresa que podria ser elegida per formar
part d'un comité que ha de dur a terme una tasca determinada. La
major part de treballadors en cadena emprén la forma impersonal
amb la connotació esmentada més amunt. En general, els
treballadors en cadena utilitzen més formes definides que
impersonals; les formes de primera persona singular (1PS) per
identificar-se ells/elles mateixos/es i ser escoltats, i les
formes de primera persona plural (1PP) per expressar solidaritat
amb tot el grup.

L'alternança de formes definides i impersonals present en
el discurs dels tècnics reflecteix una mica més de variació que
el cas dels treballadors en cadena, però aquesta variació tampoc
no és tan variada com en el cas dels líders. El Passatge nº7
il·lustra com Jorda, un director de cinema, passa de la forma
definida *yo* a la forma generalitzadora de l'impersonal *se*, per
més tard passar a l'ús exclusiu del *se*. Amb aquest darrer ús, el
parlant està evitant d'emprar la forma específica del definit *yo*,
per no semblar tant sec i fred en la seva negativa a seguir
dirigint i produint la pel·lícula sobre control de treballadors:

Passatge 7

Jorda: (...) Bueno yo lo que quería exponer aquí un poco es lo que se había hablado un poco en el comité de película, y es que con este clima, y es que yo, en realidad, protestaba de este clima, y planteaba dos soluciones; una era cortar ya con lo que hay, o seguir y arreglarla con lo que hay, porque con este clima se hace imposible continuar trabajando así (...) (WC 10 : 181)

El que el parlant vol donar a entendre és que no vol seguir treballant amb les mateixes condicions, és a dir, que li és impossible continuar dirigint i produint la pel·lícula, si l'actitud dels treballadors no és de més cooperació.

Una explicació plausible d'aquesta variació en l'alternança de formes definides i impersonals entre els tres grups de treballadors podria estar relacionada amb el paper específic que els membres de cadascun dels grups ha de jugar en la lluita. Els líders pertanyen al Comité de delegats, una estructura de la qual els treballadors en cadena i alguns tècnics estan exclosos. Es podria dir, doncs, que aquesta situació permet als líders de referir-se a l'ésser individual des de diferents perspectives, i amb diferents graus de personalització. D'altra banda, l'anàlisi del discurs contextual dels treballadors en cadena demostra que usen moltes més formes definides que impersonals, i que aquesta preferència s'explica perquè té un objectiu d'identificació i identitat. Aquest fet podria estar relacionat amb la seva condició de treballadors anònims, en contraposició als líders, els noms dels quals són coneguts per tothom dins l'empresa. En últim lloc, l'anàlisi qualitativa de les dades dels tècnics demostra que aquests fan un ús més intensiu de formes definides que d'impersonals; aquest fet concorda amb la situació segons la qual, al referir-se a ells/elles mateixos/es a través de les formes personals definides, creen una certa distància i posen en evidència la seva tasca com a professionals no massa involucrats amb la lluita dins l'empresa.

Per a l'anàlisi quantitativa de les dades s'han utilitzat 3631 unitats de la variable, amb les dues variants ja esmentades, les formes definides i impersonal de l'auto-referència discursiva (vegeu la Taula 2). El valor d'aplicació¹¹ ha estat l'impersonal *se*. S'han tractat les dades amb el paquet estadístic multivariable, VARBRUL 2, i aquestes s'han codificat d'acord amb un nombre de contextos *lingüístics* i *pragmàtics*, i amb una sèrie de factors *socials*. Els contextos lingüístics inclouen: el tipus de pronom, l'accent, el temps verbal, el tipus de frase i l'estructura de la frase; els pragmàtics: el tipus de reunió, l'audiència, l'estil, la polaritat de la intervenció, el significat i l'acte lingüístic, i finalment, els factors socials considerats han estat: el sexe, l'edat, el nivell educatiu, l'origen i la llengua emprada.

Els contextos i factors que han resultat ser significatius pel que fa l'utilització de la variant que s'analitza en el grup dels líders, és a dir, aquells factors que han afavorit la tria del pronom impersonal *se*, queden explicitats a la Taula 3¹²:

¹¹El valor per al qual s'han calculat els resultats estadístics.

¹²Els valors inclosos són probabilitats. Quan la probabilitat que correspon a un factor determinat està per damunt de .50, aquell factor afavoreix la realització de la variant que s'estudia, quan està per sota de .50, no l'afavoreix, i quan es troba al voltant de .50, vol dir que aquell factor és neutral en relació a la realització de la variant.

Taula 3 Probabilitats de se (Líders)

	C	p	C	p	C	p
1. Subordinada		.55			Principal	.45
2. General & Petit		.57			Comité de delegats	.43
3. +Polaritat		.56			-Polaritat	.44
4. Orientació		.59	Asserció	.50	Desacord	.41
5. Jove		.58			Vell & Mitjana edat	.42
6. Primària		.55			Secundària & Universitària	.45
Chi-quadrada total = 110.262;						No.cel.les = 65;
Chi-quadrada/cel.la= 1.696						

L'únic context lingüístic que ha resultat ser significatiu entre els líders és el de l'estructura de la frase (1.). Així, Les frases subordinades afavoreixen la ocurrència del pronom impersonal. Aquest punt contrasta amb el que va resultar de l'anàlisi de l'alternança entre el pronom definit de primera persona singular i el de primera persona plural: eren les frases principals les que afavorien la tria del pronom de primera persona singular. Les assemblees generals i les reunions petites (2.) afavoreixen la forma impersonal, tot el contrari del que passa amb les reunions del Comité de delegats. Aquesta pauta també és diferent de la que es va observar quan s'analitzaven les formes definides, ja que la ocurrència del pronom de primera persona singular era afavorida per qualsevol tipus de reunió petita. El context nº3 reflecteix que el pronom impersonal és afavorit per una situació en què els líders discuteixen amb altres treballadors. Les probabilitats que corresponen al context nº4 estan ordenades de context més afavoridor a menys afavoridor. La probabilitat més alta correspon a l'acte lingüístic d'orientació (.59), és a dir, quan els líders plantegen als altres treballadors el que han de fer, i ho fan fent ús de la forma impersonal. D'altra banda, l'asserció ha resultat ser

neutral (.50) i, finalment, el *desacord* desfavoreix la realització de la variant impersonal (.41), la qual cosa era d'esperar, doncs aquests dos tipus d'actes lingüístics són generalment expressats per formes personals i definides. L'edat és també un factor social significatiu per aquest grup de treballadors: "jove" és una categoria que afavoreix la realització *se*, com queda explicitat en el context 5 de la Taula 3. Finalment, el context nº6 mostra que l'ús del pronom impersonal es veu afavorit en el discurs dels líders amb educació primària. Aquesta qüestió sorprèn una mica, doncs normalment l'ús de la passiva i el pronom impersonal es troba més en el discurs d'aquelles persones que empren qüotidianament una sèrie de registres científics i acadèmics.

La Taula 4 inclou les probabilitats dels contextos i factors significatius per a la ocurrència del pronom impersonal *se* entre els treballadors en cadena.

Taula 4 Probabilitats de *se* (Treballadors en cadena)

	C	p	C	p	C	p
1.	Formal	.66			Informal	.34
2.	Petit & Orientació	.80	Gral/Ori. Petit/Ass & Des.	.44	General/ Ass & Des.	.24
Chi-quadrada = 2.285;						No. cel.les = 6;
Chi-quadrada/cel.la = .381						

S'ha demostrat que només dos grups de factors o contextos són significatius per a l'ocurrència del pronom impersonal *se* entre els membres d'aquest grup. Així doncs, un estil formal (1.) afavoreix la realització d'aquest valor. Les probabilitats de l'altre context significatiu (2.) es refereixen a l'anàlisi de la interacció¹³ entre dos grups de factors, tipus de reunió i

¹³En el context de l'anàlisi multivariant, s'enten per *interacció* aquella situació en què un comportament lingüístic, o pragmàtic que segueix una direcció per a un factor d'una variable determinada (i.e.: (*sexe*), els homes joves prefereixen la forma impersonal), segueix la direcció inversa per al altre o altres factors d'aquesta mateixa variable (les dones velles són les que prefereixen la forma impersonal, quan s'esperaria que fossin les dones joves les que reflectissin aquesta preferència).

acte lingüístic, i estan ordenats de contextos més afavoridors a menys afavoridors. El factor més afavoridor per a la realització de *se* combina un tipus de reunió petita i un acte lingüístic que implica que els treballadors en cadena diuen a altres treballadors el que aquests han de fer (.80). Els altres dos factors, o combinacions de factors, no afavoreixen la ocurrencia de *se*. Un inclou la combinació reunió general / orientació, i reunió petita / asserció i desacord, i la probabilitat és .44. El context menys afavoridor es el de reunió general / asserció i desacord (.24).

Es considera a continuació l'anàlisi quantitativa de les dades relacionades amb els tècnics. La Taula nº5 presenta els contextos i factors significatius per aquest grup:

Taula 5 Probabilitats de *se* (Tècnics)

	C	p	C	p
1.	Desacord	.64	Asserció & Orientació	.36
2.	Vell	.74	Jove & Mitjana edat	.26
Chi-quadrada = 3.357;				No. cel.les = 4;
Chi-quadrada/cel.la = .839				

Aquesta taula demostra que els tècnics empren més formes impersonals quan mostren llur desacord amb els treballadors que quan fan alguna asserció, o els manen alguna cosa. El segon context es refereix a l'edat i implica que són els tècnics de més edat, i no els joves o els de mitjana edat, els qui prefereixen utilitzar el pronom impersonal *se*.

Si considerem ara tots els resultats en conjunt (Taules 3, 4 i 5), una conclusió evident és que els contextos i factors que afavoreixen la realització de la variant impersonal analitzada en aquest treball són diferents per cadascun dels grups que formen la mostra estudiada. La diferència, però, no és tan important com la detectada quan es va analitzar l'alternança entre les formes definides de primera persona singular (1PS) i

la de primera persona plural (1PP). Aquest fet suggereix que l'ús de la forma impersonal se no té la mateixa varietat de funcions socials pragmàtiques que les formes definides semblen tenir. L'anàlisi dels pronoms definits de 1PS i de 1PP va demostrar que la ocurrència i preferència per aquestes formes sembla estar relacionada amb el paper que els treballadors semblen jugar dins l'empresa. Si es tenen en compte els resultats d'aquest estudi relacionats amb els líders i els treballadors en cadena, s'observa que el factor que afavoreix l'ús de *se* en ambdós grups és un context formal, expressat en el cas dels líders a través de les assemblees generals, i reflectit pels treballadors en cadena a través d'un estil formal. A part d'aquest fet, els líders usen més formes impersonals quan diuen als altres treballadors el que cal fer, la qual cosa pot ser explicada pel fet que volen evitar una referència directa a aquests i, per tant, una confrontació amb ells. I el mateix passa amb els treballadors en cadena que també empren més formes impersonals a les reunions petites, quan donen consell a altres treballadors. Si considerem ara els resultats relacionats amb els tècnics, es pot observar que aquests es diferencien dels altres dos grups, en el sentit que fan un ús més extensiu del pronom impersonal quan estan en desacord amb algú o alguna cosa que quan afirmen alguna cosa o diuen als treballadors el que han de fer. L'altre factor que afavoreix l'aplicació de la variant impersonal de forma diferent entre líders i tècnics és la variable social *edat*. Mentre que per als líders el factor que més afavoreix la realització de *se* és "per sota de 30 anys", en el cas dels tècnics és "per damunt de 40 anys".

De fet, i tenint en compte l'anàlisi estadística global, sembla que només una variable social, l'*edat*, ha resultat ser significativa per a l'aplicació de la variant que s'està estudiant, és a dir, la referència impersonal emprada com a auto-referència. Aquest fet contrasta ostensiblement amb els resultats obtinguts a través de l'estudi de l'alternança de les formes definides de primera persona singular (1PS) i primera persona plural (1PP). En aquella situació es va demostrar que les variables de sexe, edat, nivell educatiu i origen són

significatives en el cas dels líders, les de sexe i edat ho són per als treballadors en cadena, i les de sexe i origen ho són per als tècnics. D'altra banda, ja s'ha esmentat que en aquest estudi només un context lingüístic ha resultat ser significatiu (tipus de frase), i a més a més, només en el cas dels líders. Una explicació possible podria ser que el pronom impersonal *se* és més independent dels contextos lingüístics i pragmàtics, i dels factors socials que altres pronoms d'auto-referència, com, per exemple, els pronoms personals definits.

Conclusions

Així doncs, l'anàlisi qualitativa de les dades ha demostrat que els líders, treballadors en cadena i tècnics d'una empresa que estava immersa en una situació de control de treballadors reflecteixen preferències diferents pel que fa l'auto-referència pronominal, i no només en relació al nombre de realitzacions (Taula 2), sinó també en relació a les funcions que atribueixen a aquests pronoms. Els tres grups usen més formes definides que impersonals, però els líders empren més formes impersonals que els treballadors en cadena i que els tècnics, i els tècnics més que els treballadors en cadena. Ja s'ha esmentat que els líders semblen reflectir més variació funcional en l'alternança de formes definides i impersonals, i que aquest fet podria estar relacionat amb el paper específic que assumeixen com a líders de la lluita que estan portant a terme, i amb les relacions de poder de les quals es beneficien dins l'empresa. D'altra banda, l'anàlisi quantitativa ha demostrat que gairebé els mateixos contextos i factors afavoreixen la realització del valor d'aplicació d'aquest estudi, és a dir, el pronom impersonal *se*, per als tres grups. Això contrasta molt marcadament amb les conclusions establertes a l'estudiar l'alternança entre les formes definides de primera persona singular (1PS) i plural (1PP). Naturalment, per tal de poder afirmar aquests resultats de forma definitiva cal portar a terme més recerca que ens permeti d'estudiar la distribució i l'ús de l'auto-referència pronominal per part d'altres grups i comunitats de parla, de manera que es puguin comprendre millor, no només les funcions

referencials dels pronoms, sinó també aquelles que estan relacionades amb l'ús social del llenguatge. El que sí sembla clar a partir d'aquest estudi és que hi ha una interdependència entre els aspectes socials i els aspectes cognitius de l'ús del llenguatge, sobretot als nivells semàntic i pragmàtic.